

Procjena usklađenosti: Zakonodavni okvir Bosne i Hercegovine u odnosu na Direktivu (EU) 2024/1385 u kontekstu genitalnog sakaćenja žena i prisilnog braka – čl. 3. i 4. Direktive (EU) 2024/1385

Pripremio: Filip Novaković

1. Uvod

Usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa pravnom stečevinom Europske unije (EU) predstavlja ključni aspekt procesa pristupanja EU za zemlje kandidate i potencijalne kandidate. Kako Bosna i Hercegovina nastavlja svoj put ka europskim integracijama, osiguravanje usklađenosti s Direktivom (EU) 2024/1385 o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici (u daljem tekstu: Direktiva), posebno u vezi s čl. 3. i 4. ove Direktive, postaje jedan od važnih koraka. Ova se direktiva bavi ozbiljnim kršenjima ljudskih prava, u kontekstu nasilja u porodici i nasilja prema ženama. Gnusna djela poput genitalnog sakaćenja ženskih spolnih organa i prisile na sklapanje braka krše temeljna ljudska prava, zahtijevajući snažne zakonodavne okvire za njihovu učinkovitu borbu i sprječavanje.

Član 3. Direktive izričito nalaže državama članicama (i, naravno, onima koje to žele postati, kao Bosna i Hercegovina) da kriminaliziraju genitalno sakaćenje žena, uključujući sve oblike postupaka koji namjerno mijenjaju ili uzrokuju povrede ženskih spolnih organa iz nemedicinskih razloga. Prepoznajući teške fizičke i psihičke posljedice sakaćenja žena, ovaj član ima za cilj pružiti jedinstvenu pravnu osnovu u cijeloj EU kako bi se osiguralo da počinitelji odgovaraju, a žrtve dobiju odgovarajuću zaštitu i podršku. Član 4. Direktive bavi se prisilnim brakom, zahtijevajući od država članica da uspostave krivičnu odgovornost za prisiljavanje pojedinca na brak protiv njegove, odnosno njene volje. Prisilni brak je teška povreda osobne slobode i autonomije, koja često rezultira dugotrajnom fizičkom, emocionalnom i psihičkom štetom. Direktiva naglašava potrebu za strogim zakonskim mjerama za odvratanje od takve prakse i zaštitu prava pojedinaca, posebno žena i djevojčica, koji su nesrazmjerno pogođeni.

Pravni pejzaž u Bosni i Hercegovini je jedinstveno složen, a karakterizira ga koegzistencija četiri različita krivična zakona: Kazneni zakon Bosne i Hercegovine (KZ BiH),¹ Krivični zakonik Republike Srpske (KZ RS),² Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine (KZ FBiH),³ te Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine (KZ BDBiH).⁴ Ova fragmentacija zahtijeva sveobuhvatno ispitivanje svakog od navedenih zakona kako bi se utvrdilo u kojoj su mjeri usklađeni sa zahtjevima Direktive (EU) 2024/1385. S obzirom na središnju ulogu ovih pravnih

¹ „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.

² „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2012, 89/2021, 73/2023 i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/2024 – odluka Ustavnog suda BiH.

³ „Službene novine Federacije BiH“, br. 37/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017

⁴ „Službeni glasnik Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine“, br. 19/2022 – prečišćeni tekst, 3/2024 i 14/2024.

instrumenata u zaštiti ljudskih prava, nužno je procijeniti rješava li trenutni zakonodavni okvir na odgovarajući način krivična djela genitalnog sakaćenja žena i prisilnog braka, kako je propisano Direktivom.

Ovaj rad nastoji ocijeniti usklađenost krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini s čl. 3. i 4. Direktive (EU) 2024/1385. Detaljnom analizom relevantnih odredbi unutar svakog od četiri kaznena zakona, ova studija ima za cilj identificirati postojeće nedostatke i dati preporuke za izmjene i dopune zakona. Na taj način nastoji doprinijeti širem diskursu o usklađivanju nacionalnog zakonodavstva s europskim standardima, čime će se unaprijediti zaštita ljudskih prava i unaprijediti integracija Bosne i Hercegovine u europski pravni okvir.

2. Kratka napomena o Direktivi (EU) 2024/1385

Direktiva (EU) 2024/1385 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici predstavlja značajnu legislativnu mjeru usmjerenu na rješavanje sveprisutnih problema rodno zasnovanog nasilja unutar Europske unije (ali i šire, misleći ovdje na države koje teže postati članice Unije). Usvajanje Direktive 2024/1385 katalizirano je dugotrajnim priznavanjem visoke rasprostranjenosti nasilja nad ženama u državama članicama EU-a. Statistički podaci i empirijske studije tokom godina dosljedno su naglašavale raširenost takvog nasilja, koje pogađa žene svih dobi, socio-ekonomskog statusa i porijekla. Prema istraživanju Agencije Europske unije za osnovna prava iz 2014. godine, jedna od tri žene u EU-u doživjela je fizičko i/ili seksualno nasilje od svoje 15. godine (FRA, 2014). Takve alarmantne brojke istaknule su hitnost za snažnim pravnim okvirom za učinkovitu borbu protiv ovog ozbiljnog društvenog problema.

Prije donošenja Direktive (EU) 2024/1385, EU je već uspostavio različite pravne instrumente i političke inicijative usmjerene na borbu protiv nasilja nad ženama. Istanbulska konvencija, službeno poznata kao Konvencija Vijeća Europe o sprječavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici iz 2011. godine, stupila je na snagu 2014. godine i poslužila je kao ključni međunarodni ugovor u ovom području.⁵ Međutim, uprkos sveobuhvatnoj prirodi, provođenje ovog međunarodnog instrumenta unutar EU bila je neujednačeno i nisu je ratificirale sve države članice. Ta je nedosljednost naglasila potrebu za posebnom direktivom EU-a kako bi se osigurala jedinstvenost i dosljednost u rješavanju problema nasilja nad ženama širom Unije.⁶

Zakonodavno putovanje prema Direktivi (EU) 2024/1385 započelo je prijedlogom Europske komisije koji je naglasio nužnost usklađenog pristupa borbi protiv nasilja nad ženama. Prijedlog je utemeljen na opsežnim konsultacijama s različitim dionicima, uključujući države članice, organizacije civilnog društva i stručnjake na tom području. Europski parlament i Vijeće uključili su se u rigorozna razmatranja kako bi doradili i usvojili Direktivu, osiguravajući da ona obuhvata širok raspon zaštitnih mjera, preventivnih strategija i mehanizama podrške žrtvama.

⁵ Vid. tačku (4) Preambule Direktive.

⁶ Vid. tačku (1) Preambule Direktive.

Direktiva je u konačnici usvojena 14. maja 2024. godine, označavajući prijelomni trenutak u zakonodavnim naporima EU-a za rješavanje problema rodno zasnovanog nasilja. Ona sažima sveobuhvatan okvir, koji obuhvata odredbe krivičnog prava, odnosno kaznenopravnog sadržaja i mjere podrške žrtvama. Direktiva nalaže državama članicama da kriminaliziraju određena djela nasilja nad ženama, uključujući sakaćenje ženskih spolnih organa (član 3) i prisilni brak (član 4), te da osiguraju odgovarajuću podršku i zaštitu žrtvama.

Direktiva (EU) 2024/1385 temelji se na nekoliko ključnih ciljeva. Prvo, cilj mu je uskladiti kriminalizaciju različitih oblika nasilja nad ženama širom EU-a. To uključuje obaveznu kriminalizaciju genitalnog sakaćenja žena, prisilnog braka, dijeljenja intimnog ili manipuliranog sadržaja, uhođenje i uznemiravanje na internetu te poticanje na nasilje i mrženju na internetu, kao i druge oblike rodno zasnovanog nasilja. Drugo, Direktiva nastoji poboljšati zaštitu i podršku dostupnu žrtvama, osiguravajući im pristup specijaliziranim uslugama, pravnoj pomoći i psihološkoj podršci. Pored toga, Direktiva naglašava važnost preventivnih mjera, poput edukacije i kampanja podizanja svijesti, za rješavanje temeljnih uzroka nasilja nad ženama. Također, ona nalaže državama članicama prikupljanje podataka i obavještanje o slučajevima nasilja, čime se olakšava tačnije i preciznije razumijevanje problema i omogućuje razvoj ciljanih politika.⁷

3. Sakaćenje ženskih spolnih organa

3.1. Teorijsko-praktična osnova problema

Sakaćenje ženskih spolnih organa (genitalna mutilacija žena, *female genital mutilation* – FGM) duboko je ukorijenjena kulturna tradicija u određenim zemljama i održavaju je različiti društveno-kulturni faktori. Naime, radi se o teškom obliku rodno zasnovanog nasilja, koji je, kao takav, prepoznat na globalnom nivou (Herceg Paškić & Jakopović, 2015: 211-212). Praksa sakaćenja žena naširoko je prepoznata kao, prije svega, globalna zdravstvena kriza, opterećena zamršenim pravnim i etičkim pitanjima. Svjetska zdravstvena organizacija (*World Health Organization* – WHO) definira genitalno sakaćenje žena kao sve postupke koji uključuju djelomično ili potpuno uklanjanje vanjskih ženskih spolnih organa ili druge povrede ženskih spolnih organa iz nemedicinskih razloga (Dare *et al.*, 2004: 281; Kaplan *et al.*, 2013: 2; Leye *et al.*, 2006: 362). Ova definicija naglašava neterapeutsku prirodu prakse i kršenje fizičkog integriteta žena i djevojaka. Rasprostranjenost FGM-a kao društvenog problema je naglašena alarmantnim statističkim pokazateljima. Procjenjuje se da je između 100 do 140 miliona žena i djevojčica širom svijeta bilo podvrgnuto nekom obliku sakaćenja spolnih organa. Nadalje, oko tri miliona žena i djevojaka svake je godine u opasnosti da se podvrgnu ovoj štetnoj tradicionalnoj praksi (WHO, 2008; Kaplan *et al.*, 2013).

⁷ Vid. t. (5), (7)-(9), (16)-(17), (56)-(63), (73) i (83) Preambule Direktive.

Želja za kvalitetnijim životom i poštovanje načela jednakosti i solidarnosti primarni su motivi za migraciju u zemlje višeg životnog standarda. Međutim, migracija pojedinaca (pojedinki) iz regija u kojima je genitalno sakaćenje žena kulturološki prihvaćeno dovela je do pojave ovog problema u zapadnim zemljama, uključujući Australiju, Kanadu, Sjedinjene Američke Države i brojne zemlje članice Europske unije (Herceg Paškić & Jakopović, 2015: 212). Prema tome, genitalno sakaćenje žena predstavlja globalni problem s dubokim zdravstvenim, pravnim i etičkim implikacijama, a što je jedan od razloga zbog kojih se EU odlučila na pokretanje procesa usvajanja legislativnih rješenja na komunitarnom nivou.

Porijeklo prakse ženskog genitalnog sakaćenja, generalno, ostaje nejasno, a ne postoje konačni zapisi koji bi tačno odredili njegov početak. Međutim, najveća prevalencija sakaćenja ženskih spolnih organa uočena je u afričkim zemljama, gdje se često smatra društvenom konvencijom. Unutar ovih društava, sakaćenje ženskih spolnih organa obično se opravdava uočenom potrebom da se djevojke pripreme za odraslu dob i brak, što je duboko ukorijenjeno u društvenim i kulturnim normama, a ne bilo kakvim medicinskim obrazloženjem. Naravno, javile su se i postoje različite teorije o porijeklu genitalnog sakaćenja žena. Neki autori, tako, tvrde da ova praksa vodi porijeklo iz starog Egipta, a teoriju podupire otkriće mumije koja je bila podvrgnuta tom postupku (Šebalj, 2021: 1). S druge strane, drugi autori sugeriraju da je sakaćenje ženskih spolnih organizama nastalo uz obale Crvenog mora ili u južnim i zapadnim regijama Afrike. Osim toga, postoje izvještaji koji pokazuju da se sakaćenje žena prakticiralo u starom Rimu, posebno na ženama koje su bile ropkinje (Andro & Lesclingand, 2016: 219-220; Cook *et al.*, 2002: 281-287; White, 2001).

Prema mišljenjima stručnjaka, praksa genitalnog sakaćenja žena nastala je iz tri osnovna razloga. Prvi razlog je osigurati „čistoću“ žene prije braka sprječavanjem spolnih odnosa. Zagovornici ove prakse vjeruju da smanjenje seksualnog užitka štiti ženski moral i pokazuje poslušnost i poštovanje koje se očekuje u braku. Drugi razlog je održavanje klasnih nejednakosti. Porodice bi sakatile mlade žene kao znak privrženosti bogatim i poligamnim muškarcima u svojoj zajednici, jačajući tako društveno-ekonomske hijerarhije. Treći razlog je uvjerenje da ova praksa održava zdravlje žene i fetusa. Oni koji prakticiraju sakaćenje ženskih spolnih organa historijski su vjerovali da ono poboljšava higijenu i povećava šanse za trudnoću. Osim toga, postojala je zabluda da kontakt s klitorisom može biti koban za dijete. Genitalno sakaćenje žena se, također, izvodio kako bi se očuvala privlačnost žene, na temelju pogrešnog uvjerenja da klitoris može nekontrolirano rasti dok ne dotakne tlo (Ross *et al.*, 2016).

Postupak genitalnog sakaćenja žena obično provode osobe s malo ili nimalo formalne medicinske obuke i obično se izvodi prije puberteta (Dare *et al.*, 2004: 282). Operacija se često odvija u kući djevojke ili na određenom ceremonijalnom mjestu. Djevojku svlače i tjeraju je da sjedne na stolicu ili pod, uz podršku žena, obično njezinih ženskih rođaka. Postupak provodi primalja, laik ili lokalni seoski praktičar koristeći grube instrumente kao što su nož, britva, makaze ili ponekad čak i komad stakla (Herceg Paškić & Jakopović, 2015: 214). Ti su zahvati krajnje nehumani, što je dodatno pogoršano izostankom anestezije ili antiseptičkih mjera tokom operacije, koja može trajati i do petnaest minuta. Nedostatak odgovarajuće medicinske pomoći i zaštite i korištenje nesteriliziranih instrumenata ima za posljedicu značajne zdravstvene posljedice. Priroda

samog postupka, u kombinaciji s nehygienjskim uslovima pod kojima se izvodi, predstavlja značajne rizike za zdravlje djevojčice, uključujući jaku bol, infekciju i dugotrajnu psihičku traumu.

Sakaćenje ženskih spolnih organa kategorizirano je u četiri vrste na temelju ozbiljnosti postupka. Prije svega, klitoridektomija uključuje rasijecanje ili izrezivanje ovojnice klitorisa te može uključivati i njegovo potpuno odstranjenje. Drugi tip je ekscizija. Ona uključuje uklanjanje klitorisa zajedno s dijelom ili cijelim malim usnama. Preostalo tkivo često se zašije, ostavljajući vaginalni otvor otvorenim. Treći oblik, ujedno i najteži, je infibulacija. Ona uključuje potpuno uklanjanje svih vanjskih genitalija, nakon čega slijedi šivanje vulve, ostavljajući samo mali otvor za urin i menstrualnu krv. Posljednja, četvrta, kategorija uključuje sve manje uobičajene oblike sakaćenja, u rasponu od simboličnog rezanja i oštećenja tkiva do spaljivanja i kidanja vaginalnog tkiva (Babel & Šehić, 2009: 223-224).

Sakaćenje ženskih spolnih organa podrazumijeva odstranjivanje dijelova vanjskih spolnih organa koji su povezani sa ženskim seksualnim užitkom i zadovoljstvom. Ovo grubo narušavanje tjelesnog integriteta i autonomije dovodi do brojnih trenutnih i dugoročnih posljedica koje duboko utiču na kvalitetu života onih koji su tome podvrgnuti. Neposredne posljedice uključuju jaku bol, prekomjerno krvarenje i infekciju, dok dugoročni učinci mogu varirati od hronične boli i komplikacija tokom poroda do psihičke traume i smanjenog seksualnog užitka.

Tjelesne komplikacije genitalnog sakaćenja žena mogu biti akutne i hronične. Primarni, po život opasni rizici uključuju ozbiljno krvarenje, šok od gubitka krvi ili boli, lokalne infekcije, infekcije od nesteriliziranih instrumenata, infekcije virusom humane imunodeficijencije (HIV), neuspjeh u cijeljenju, septikemiju, tetanus i retenciju urina. Ozbiljne dugotrajne komplikacije uključuju infekcije zdjelice, dismenoreju, hematokolpos, bolan spolni odnos, neplodnost, rekurentne infekcije mokraćnog sustava, menstrualne probleme, kronične genitalne bolove i mnoge druge zdravstvene probleme (Leye *et al.*, 2006). Nadalje, ove komplikacije često zahtijevaju dodatne medicinske intervencije kako bi se obnovile funkcije ometene sakaćenjem. Na primjer, zatvaranje ili sužavanje vaginalnog otvora zbog sakaćenja ženskog spolnog organa često zahtijeva hirurško ponovno otvaranje kako bi se olakšao spolni odnos i porod (Herceg Paškić & Jakopović, 2015: 215). Osim ovih trenutnih i dugoročnih fizičkih komplikacija, genitalno sakaćenje žena je povezano sa zabrinjavajućom stopom smrtnosti, budući da mnoge pojedinke podlegnu povredama zadobijenim tokom postupka. Jedna od najznačajnijih dugoročnih posljedica je visoka stopa smrtnosti roditelja i novorođenčadi tokom poroda. Sakaćenje ženskih spolnih organa nema nikakve zdravstvene prednosti i neizbježno rezultira različitim stupnjevima štete po zdravlje žena, što često dovodi do smrti u mnogim slučajevima (Dare *et al.*, 2004). Negativni učinci sakaćenja žena dodatno su pogoršani psihološkim posljedicama koje doživljavaju žrtve. Iako postoji nedostatak visokokvalitetnih istraživanja i relevantnih informacija o psihičkoj šteti, postojeće studije ukazuju na ozbiljne probleme mentalnog zdravlja. Na primjer, klinička studija na dvadeset pet žena afričkog podrijetla koje su bile podvrgnute infibulaciji prijavila je osjećaj smanjene ženstvenosti, depresiju, posttraumatski stresni poremećaj (PTSP), neurozu, psihozu, frigidnost i dispareuniju. Te su žene također ispričale o ekstremnoj tjeskobi prije zahvata, teroru tijekom prisilnog sputavanja i podvrgavanja te značajnim poteškoćama tijekom poroda (Ogunsiji *et al.*, 2007: 23). Dakle, genitalno sakaćenje žena ne uzrokuje samo trenutnu i dugotrajnu fizičku

štetu, već također nanosi duboku psihološku traumu pogođenim pojedincima. Praksa nema zdravstvenih koristi i rezultira značajnim štetnim posljedicama, uključujući visoke stope smrtnosti majki i dojenčadi tokom poroda.

3.2. Član 3. Direktive (EU) 2024/1385 i krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Kako je oblast krvnih i seksualnih delikata, odnosno krivičnih djela protiv života i tijela, te spolnog integriteta, u nadležnosti entiteta u Bosni i Hercegovini – Federacije Bosne i Hercegovine i Republike Srpske i Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, to KZ BiH ne sadrži inkriminacije na koje se odnose čl. 3. i 4. Direktive (EU) 2024/1385. Također, KZ FBiH nije usklađen sa Istanbulsom konvencijom u mjeri koja se tiče, između ostalog, inkriminacije poput genitalnog sakaćenja žena i prisilnog braka. Stoga će predmet dalje analize biti samo KZ RS i KZ BDBiH.

Član 3. stav (1) tačka (a) Direktive (EU) 2024/1385 posebno kriminalizira „odstranjivanje, obrezivanje ili izvršenje bilo kojeg drugog sakaćenja cijelih ili bilo kojeg dijela velikih stidnih usana, malih stidnih usana ili klitorisa“. Ova preciznost osigurava da su različiti oblici genitalnog sakaćenja žena izričito obuhvaćeni, ne ostavljajući mjesta dvosmislenosti u pogledu toga šta predstavlja krivično djelo. S druge strane, član 133. stav (1) KZ RS propisuje jednu uopšteniju odredbu. Naime, KZ RS predviđa da onaj „ko ženskom licu potpuno ili djelimično ukloni ili trajno promijeni spoljne dijelove polnog organa“ čini krivično djelo genitalnog sakaćenja žene. Ovako široko postavljena inkriminacija obuhvata sve oblike sakaćenja ženskih spolnih organa. Istina, može joj se prigovoriti da upravo zbog takve jezičke širine može dovesti do različitih tumačenja. U slučaju da dođe do različitih tumačenja šta sve predstavlja sakaćenje ženskih spolnih organa (što je malo vjerovatno), tada u priču uskaču Direktiva (EU) 2024/1385 i Istanbulska konvencija (koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala bez rezervi), a uz pomoć kojih je moguće izvršiti konkretizaciju odredbe člana 133. stav (1) KZ RS.

Direktiva u članu 3. stavu (1) tački (b) nalaže inkriminaciju prisiljavanje ili uticanje na ženu ili djevojčicu da se podvrgne bilo kojem od spomenutih čina sakaćenja. Ovo ne pokriva samo fizički čin sakaćenja žena već i pripreme radnje, čime se osigurava sveobuhvatna zaštita za potencijalne žrtve. Član 133. stav (2) propisuje kažnjavanje za navođenje ženskog lica navede da se podvrgne radnjama koje se odnose na sakaćenje njenih spolnih organa. „Navođenje“ se treba razumijevati kao svjesna i namjerna radnja uvjeravanja ili poticanja druge osobe na određeno ponašanje ili radnju (Stanković, 2016: 171; Srzentić & Stajić, 1957: 367). Ovo ponašanje preduzima se protiv početnih sklonosti ili volje pojedinca. Čin poticanja karakterizira svrhovito nastojanje da se utiče ili manipulira procesom donošenja odluka druge osobe, učinkovito nadjačavajući njihovu autonomnu volju i rasuđivanje / prosuđivanje. (Krivično)pravna doktrina poticanja obuhvata različite oblike komunikacijskih radnji, uključujući ali ne ograničavajući se na verbalno ohrabrivanje, pisanu komunikaciju, simbolične geste i drugo izražajno ponašanje (Babić & Marković, 2019: 307-309). Te se radnje strateški koriste za provociranje ili navođenje ciljne osobe da počini određeno djelo, da na njega pristane ili da sudjeluje u ponašanju koje bi inače bilo

u suprotnosti s njihovim osobnim namjerama ili zakonskim obavezama.⁸ Prema tome, iako postoji mogućnost ekstenzivnije, odnosno restriktivnijeg tumačenja termina „navođenje“, a što može dovesti do eventualne zabune u praksi, smatramo da nema potrebe ići u smjeru kao odredba člana 3. stav (1) tačka (b) Direktive i u normi naglasiti „prisiljavanje ili uticanje na ženu ili djevojčicu“. Štaviše, vjerujemo da KZ RS sadrži bolje rješenje. Naime, preferencija da zakon sadrži uopšteniji pojam kao što je „navođenje“ umjesto nabrojavanja svih mogućih metoda putem kojih se ono može izvesti temelji se na nekoliko ključnih načela i praktičnih razmatranja.

Prije svega, radi se fleksibilnosti i prilagodljivosti. Pravna terminologija koja obuhvata široke pojmove pruža veću fleksibilnost i prilagodljivost u suočavanju s razvojem društvenih i tehnoloških krajolika. Načini na koje se može dogoditi navođenje su bezbrojni i stalno se mijenjaju, posebno s dolaskom novih komunikacijskih tehnologija i platformi. Korištenjem opšteg pojma kao što je „navođenje“, zakon se može učinkovitije baviti novim metodama kojima se ono može izvršiti bez potrebe za stalnim izmjenama zakona kako bi se uzele u obzir potencijalne novine u društvu. Ova prilagodljivost osigurava da pravni okvir ostane čvrst i relevantan tokom vremena. Nadalje, ovakvo normiranje teži sveobuhvatnoj pokrivenosti. Opšti ili opštiji pojam osigurava sveobuhvatnu pokrivenost svih mogućih oblika navođenja, uključujući i one koji se ne mogu predvidjeti u vrijeme izrade zakona. Nabrojavanje određenih metoda moglo bi nenamjerno ograničiti opseg primjene odredbi KZ-a ili isključiti određene radnje koje nisu izričito navedene, čime se potkopava njegova djelotvornost. Širok pojam kao što je „navođenje“ obuhvata sve potencijalne oblike ponašanja koji odgovaraju kriterijima navođenja drugoga na određeno ponašanje, bez obzira na specifičnu metodu koja se koristi. Također, korištenje opšteg pojma omogućuje sudsko tumačenje i korištenje diskrecijskog prava suda prilikom tumačenja i primjene zakona. Sudije mogu primijeniti koncept navođenja na širok raspon okolnosti, uzimajući u obzir kontekst i nijanse svakog slučaja. Ova fleksibilnost tumačenja ključna je za osiguranje da se pravda provodi pošteno i da se zakon može primijeniti na jedinstvene činjenice svakog slučaja. Sudsko diskrecijsko pravo, također, omogućuje prilagođavanje zakona novim oblicima navođenja koje zakonodavac *in tempore adoptionis legis* možda nije predvidio. Posebno, korištenjem opšteg termina izbjegava se redundancija i složenost zakona. Navođenje svih mogućih metoda i načina na koje se neko može navesti na čin protivan odredbi člana 133. stav (1) KZ RS moglo bi dovesti do suvišnosti i nepotrebne složenosti unutar pravnog okvira. Drugim riječima, došlo bi do prenormiranosti. Takav bi pristup zahtijevao iscrpno preciziranje svakog zamislivog oblika navođenja, što bi rezultiralo glomaznim i pretjerano specifičnim zakonom. Naposljetku, iako je specifičnost zakona važna, načelo pravne sigurnosti također zahtijeva da zakoni budu dovoljno jasni i predvidljivi. Opšti pojam kao što je „navođenje“ pruža jasan standard koji se može dosljedno primjenjivati, a istovremeno dopušta potrebnu širinu za pokrivanje različitih oblika navođenja.

⁸ Iz perspektive sudske prakse, „navođenje“ se uobičajeno smatra pretečom kriminalne aktivnosti i priznaje se kao nedovršeno kriivčno djelo. Ova klasifikacija naglašava potencijalnu štetu i društvenu opasnost koju predstavlja sam čin navođenja (podstrekavanja), bez obzira na to je li potaknuta radnja u konačnici izvršena. Obrazloženje za kriminaliziranje navođenja leži u njegovoj sposobnosti da naruši društveni poredak i omogući počinjenje ozbiljnih krivičnih djela iskorištavanjem sklonosti i procesa donošenja odluka drugih. U analizi slučajeva navođenja / podstrekavanja sudovi obično ispituju namjeru podstrekača, prirodu i kontekst navođenja / podstrekavanja te vjerovatnost izvršenja poticane radnje. Pravni standardi i pragovi za dokazivanje poticanja mogu se razlikovati u različitim jurisdikcijama, ali zajednički elementi uključuju prisutnost jasnog i namjernog nastojanja navođenja, specifičnost poticanog ponašanja i dokazivi uticaj na autonomiju donošenja odluka ciljne osobe.

Ova ravnoteža između *specialisa* i *generalisa* pomaže osigurati da pojedinci imaju jasno razumijevanje zabranjenog ponašanja, čime se podržava vladavina prava. No, ako bi u konačnici nastao problem u tumačenju, sud se uvijek može (i trebao bi se) pozvati na terminološke definicije i odrednice iz Direktive (EU) 2024/1385 i Istanbulske konvencije.

Član 133. st. (3) i (4) KZ RS navodi posebne otežavajuće okolnosti koje dovode do odmjeravanja teže kazne. Tako, kazna od jedne do osam godina zatvora odmjerit će se počinitelju koji je krivično djelo iz člana 133. (1) KZ RS izvršio iz mržnje, prema djetetu ili prouzrokovao trajno oštećenje zdravlja ženskog lica, odnosno od dvije do dvanaest godine ako je usljed krivičnog djela iz člana 133. stav (1) KZ RS nastupila smrt ženskog lica. Ove otežavajuće okolnosti su u korelaciji sa članom 11. Direktive, konkretno stav (1) t. (c) – krivično djelo počinjeno je protiv djeteta; i (i) – postupanje je uzrokovalo smrt žrtve ili tešku tjelesnu ili psihološku štetu za žrtvu. Otežavajuće okolnosti iz člana 11. stava (1) t. (a), (b), (d)-(h), te (j)-(p) prožimaju se kroz druge odredbe KZ RS koje se na konkretnim slučajevima mogu primjenjivati, ali i kroz član 46. Istanbulske konvencije.

U vezi sa navedenim, smatramo da, u kontekstu KZ RS, nema potrebe izvršiti dodatna usklađivanja sa članom 3. Direktive (EU) 2024/1385.

Članom 170a. KZ BDBiH inkriminirano je potpuno ili djelomično odstranjivanje, obrezivanje ili drugo sakaćenje vanjskih spolnih organa žene. Ova inkriminacija također uključuje navođenje na takve radnje na sebi ili joj pomaganje u tome. Ova odredba, iako jasna, koristi šire pojmove kao što su „vanjski spolni organi“, što bi moglo implicirati uopštenije razumijevanje bez specificiranja pojedinačnih anatomskih dijelova. Član 3. stav (1) tačka (a) Direktiva je, na prvi pogled, šira u eksplicitnom uključivanju određenih dijelova ženskih genitalija (velike usne, male usne, klitoris) i obuhvata sve oblike sakaćenja. Iako se isprva uočava razlika u tekstu odredbi, on suštinski ne postoji. Za ovaj, osnovni, oblik djela predviđena je kazna od šest mjeseci do pet godina.

Direktiva u članu 3. stavu (1) tački (b) izričito inkriminira prisiljavanje ili navođenje, odnosno uticanje žene ili djevojke na sakaćenje žena ili djevojaka. Ovaj pristup naglašava prepoznavanje sakaćenja ženskih spolnih organizama ne samo kao fizičkog čina, već i kao društveno nametnute prakse u kojoj pojedinci mogu biti pod pritiskom ili prisiljeni na pokoravanje. Član 170a. stav (1) KZ BDBiH uključuje navođenje žene da sama izvrši sakaćenje žena i pomaganje joj u tome. Ova odredba kriminalizira one koji utiču ili pomažu ženi u samoozljeđivanju, čime se odgovornost proširuje na one koji omogućuju tu praksu.

Kao i KZ RS, i KZ BDBiH u članu 170a. stavu (2) određuje posebne otežavajuće okolnosti koje dovode do izricanja teže kazne (ako je djelo učinjeno iz mržnje ili prema djetetu, između ostalog). Međutim, za razliku od KZ RS, KZ BDBiH predviđa kao posebnu otežavajuću okolnost ako je djelo učinjeno prema članu porodici, što je u korelaciji sa članom 11. stavom (1) t. (a) i (l) Direktive. Ukoliko učinjeno djelo karakterišu ove okolnosti, počinitelj se može kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina. Prema članu 170a. stav (3) KZ BDBiH, ako je nastupila smrt ženskog lica u slučaju počinjenja djela iz stava (1), počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od dvije do 12 godina, a ako se radi o djelu iz stava (2), kaznom zatvora u trajanju od tri do 15 godina.

4. Prisilni brak

4.1. Teorijsko-praktični osnov problema

Prisilni brak uopšteno se može odrediti kao zajednica dviju osoba u braku bez punog, slobodnog i informiranog pristanka jedne ili objiju strana, koja je rezultat primjene prisile (Miladinović Stefanović, 2018: 218). Ta se prisila može manifestirati u različitim oblicima, uključujući fizički, psihički ili emocionalni pritisak. Fenomen prisilnog braka višestruk je i duboko ukorijenjen u određenim običajima i tradicionalnim praksama, kao što su dogovoreni brakovi, rani brakovi ili dječji brakovi. Međutim, ključno je razlikovati ove prakse jer one nisu uvijek jednake prisilnom braku (Sabbe *et al.*, 2014: 173; Gangoli *et al.*, 2009: 418-429; Enright, 2009: 331-359; Beck-Gersheim, 2011: 63-65). S teorijskog i praktičnog stajališta, prisilni brak se često promatra kao dio šire društvene patologije. Često se podudara sa nasiljem u porodici, odražavajući obrazac kontrole i zlostavljanja unutar porodičnih odnosa i porodične zajednice. Pored toga, prisilni brak može poslužiti kao oblik iskorištavanja u širem kontekstu trgovine ljudima, gdje su pojedinci, posebno žene i djeca, prisiljeni na brak kao sredstvo podjarmljivanja i kontrole (Mattar, 2002: 730; Mijalković, 2005: 39, Chantler, 2012: 178).

Prisilni brak predstavlja grubo kršenje osnovnih ljudskih prava, posebno prava svakog pojedinca na slobodno sklapanje braka, koje je sadržano u brojnim međunarodnim instrumentima, uključujući: Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima (član 16), Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (član 23), Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (član 10), te Europsku konvenciju o ljudskim pravima (član 12) i Protokol br. 7 uz Europsku konvenciju (član 5) (Randelović, 2024: 123; Ćorović & Ćorović, 2018: 328). Ovi instrumenti potvrđuju da se brak treba sklopiti samo uz slobodan i potpuni pristanak onih koji se namjeravaju vjenčati. Nadalje, većina nacionalnih ustava i pravnih okvira unutar međunarodne zajednice podupire ovo načelo, priznajući pravo na slobodan izbor bračnog partnera kao kamen temeljac osobne autonomije i ljudskog dostojanstva.

Upornost prisilnog braka naglašava potrebu za snažnim pravnim i političkim mjerama za njegovo sprječavanje i rješavanje ovog teškog kršenja ljudskih prava. To uključuje ne samo donošenje i provođenje zakona koji kriminaliziraju prisilni brak, već i sveobuhvatne sisteme podrške žrtvama, kampanje podizanja javne svijesti i napore da se izazovu i transformiraju temeljne društvene norme koje održavaju ovu praksu. Samo višestranim pristupom može se učinkovito postići iskorijenjivanje prisilnog braka, osiguravajući zaštitu individualnih prava i promoviranje socijalne pravde.

4.2. Član 4. Direktive (EU) 2024/1385 i krivično zakonodavstvo Bosne i Hercegovine

Član 183. KZ RS kriminalizira prinudno zaključenje braka. Kao osnovni oblik djela, predviđen u stavu (1), određuje se primjena sila ili prijetnja da će se sila primjeniti kako bi se prinudilo drugo lice da zaključi brak. Prisila, odnosno sila se odnosi na primjenu fizičkog, mehaničkog ili drugog oblika pritiska, uključujući i hipnozu ili metode omamljivanja, s namjerom da se žrtva onesvijesti ili onesposobi protiv svoje volje. Pravna definicija obuhvata scenarije u kojima se sila primjenjuje izravno na pasivnog subjekta, kao i na drugu osobu ili na objekte velike vrijednosti ili posebne važnosti za prisiljanog pojedinca (Miladinović Stefanović, 2020: 301; Stojanović, 2013: 2; Stojanović, 2014: 2-3). Prijetnja uključuje predstavljanje, odnosno predočavanje nekog oblika štete, bez navođenja tačne prirode štete u ovom kontekstu. Može obuhvatiti bilo koji oblik štete, pod uslovom da zadovoljava tipične kriterije moguće, ozbiljne, trenutne i neizbježne. Ozbiljnost prijetnje se uvijek posmatra, odnosno sa aspekta pasivnog subjekta – žrtve, te objektivno mora izlgedati da se shvati ozbiljno (Ćorović & Ćorović, 2018: 332). Između sile ili prijetnje i prisilne radnje (u ovom slučaju sklapanja braka) mora postojati uzročna veza. Ako prisila ne rezultira željenim ishodom, odnosno prisilnim sklapanjem braka, predstavlja pokušaj krivičnog djela. Međutim, u ovom specifičnom kontekstu pokušaj nije kažnjiv (Miladinović Stefanović 2020: 301). Počinitelj krivičnog djela iz člana 183. stav (1) KZ RS može da bude bilo ko. Također, i pasivni subjekt – žrtva može da bude bilo ko, te se prema tome ne traži se neko posebno svojstvo na strani pasivnog subjekta, a zakonodavac u Republici Srpskoj je iskoristio neutralnu formulaciju „drugo lice“. Ovo ide u korelaciju sa formulacijom koju koristi Direktiva u svom članu 4. stav (1) tačka (a) – „druga odrasla osoba ili dijete“. Subjektivnu stranu ovog krivičnog djela čini umišljaj, i to direktni umišljaj, uzimajući u obzir da počinitelj ima tačno određeni cilj do kojeg želi doći izvršenjem djela. Krivično djelo je dovršeno činom zaključenja braka, što proizilazi iz zakonske formulacije krivičnog djela iz člana 183. stav (1) KZ RS, uzimajući u obzir da je korišten svršeni glagol „prinudi“ (Paunović, 2017: 158). Za ovaj oblik djela predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine.

Prinudno zaključenje braka ima privilegovani oblik koji je sadržan u članu 183. stav (2) KZ RS. On nastaje ako kada počinitelj drugo lice odvede u inostranstvo ili ga navede da to učini sa istim ciljem (prinudno zaključenje braka). Odvođenje u inostranstvo treba tumačiti kao kao faktički prelazak u inostranstvo, odnosno u drugu državu u kojoj pasivni subjekt nema prebivalište ili boravište (Miladinović Stefanović, 2020: 302). Navođenje treba tumačiti u konvencionalnom smislu, kao svaku aktivnost koja utiče ili osnažuje nečiju odluku da ode u inostranstvo. To se usmjeravanje može postići različitim sredstvima, koja ne uključuju nužno prisilu, već i drugim metodama kao što su uvjeravanje, predstavljanje ili nuđenje neke vrste pogodnosti, obmanjivanje ili održavanje osobe u stanju zablude (Miladinović Stefanović, 2020: 302). I u ovom slučaju na subjektivnoj strani traži se umišljaj. Za privilegovani oblik djela predviđena je novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine.

Član 183. KZ RS potpuno je usklađen s članom 4. Direktive (EU) 2024/1385 u pogledu inkriminacije navedenog ponašanja, odnosno prisile na sklapanje braka. Međutim, kazna za posebni oblik krivičnog djela (odvođenje druge osobe u inostranstvo ili navođenje na odlazak u inostranstvo) ne ispunjava zahtjev Direktive za najnižu maksimalnu kaznu zatvora od najmanje tri godine. Kako bi se u potpunosti uskladio s Direktivom, KZ RS trebao bi eliminisati, odnosno novčanu kaznu kao krivičnopravnu sankciju u konkretnom slučaju.

Član 212a. stav (1) KZ BDBiH predviđa da će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina kazniti počinitelj koji upotrebom sile ili prijetnje prisili drugo lice da zaključi brak. Kao i u slučaju KZ RS uočavamo trenutak primjene prisile / sile – apsolutno (*vis absoluta*) i kompulzivne (*vis compulsiva*) za izvršenje ovog krivičnog djela. Također, ne postoje posebne karakteristike počiniteja ili žrtve, čime je ovo krivično djelo *delicta communis omnium*. Subjektivnu stranu djela čini umišljaj, i to direktni umišljaj, a krivično djelo je svršeno zaključenjem braka. Drugi, privilegovani oblik djela, propisan članom 212a. stav (2) KZ BDBiH, odnosi se na odvođenje u inostranstvo ili navođenje drugog lica na odlazak u inostranstvo radi specifičnog cilja – prisilno zaključenje braka. U i u ovom slučaju na subjektivnoj strani uočavamo umišljaj. KZ BDBiH predviđa kao krivičnopravnu sankciju za ovaj oblik krivičnog djela kaznu zatvora do tri godine. Prema tome, postoji potpuna usklađenost KZ BDBiH i člana 4. Direktive (EU) 2014/1385, kako u pogledu bića krivičnog djela, tako i u pogledu krivičnopravne sankcije.

5. Penalizacija i kažnjavanje djela iz čl. 3. i 4. Direktive (EU) 2014/1385

U pogledu penalizacije, Direktiva (EU) 2014/1385 ističe, u članu 10. stavu (1), da kazne za krivična djela predviđena u njoj moraju biti: (1) učinkovite, (2) proporcionalne i (3) odvrćuće.

Koncept učinkovitosti u kontekstu kažnjavanja odnosi se na sposobnost kazne da postigne svoje namjeravane pravne i društvene ciljeve. Učinkovito kažnjavanje mora osigurati da se kriminalno ponašanje suzbije, da se počinitelj smatra odgovornim i da se održi društveni red. To uključuje višestruki pristup, odnosno više različitih segmenata koji u sveukupnom dejstvu čine kaznu učinkovitom:

(1) Pravičnost: Kazna mora primjereno odražavati težinu izvršenog djela, čime se osigurava da pravda bude zadovoljena. To ne samo da zadovoljava osjećaj pravde žrtve i društva, već i jača vladavinu prava;

(2) Rehabilitacija: Učinkovita kazna trebala bi olakšati ponovnu integraciju počinitelja u društvo, a što uključuje rješavanje temeljnih uzroka kriminalnog ponašanja putem obrazovnih, psiholoških ili društvenih intervencija koje smanjuju vjerovatnoću ponovnog činjavanja kažnjivog djela; i

(3) Restitucija: Kazna bi također trebala biti usmjerena na kompenzaciju žrtvama ili društvu za štetu prouzročenu izvršenim krivičnim djelom.

Srazmjernost je sastavni dio pravičnosti koja zahtijeva da težina kazne bude srazmjerna težini krivičnog djela (Babić & Marković, 2019: 96). Osigurava da je kazna pravedna, te da niti bude prestroga, niti pretjerano blaga. Srazmjernost kazne procjenjuje se kroz:

(1) Težinu krivičnog djela: Kazna bi trebala biti u izravnoj korelaciji s prouzročenom štetom i krivnjom počinitelja;

(2) Individualne (specifične) okolnosti: Razmjernost također uzima u obzir pojedinačne okolnosti počinitelja, kao i uzimanje u obzir svih otežavajućih i olakšavajućih okolnosti.

(3) Zakonitost i zaštita ljudskog dostojanstva: Načelo proporcionalnosti sadržano je u mnoštvu međunarodnih instrumenata za zaštitu ljudskih prava, koji štite od proizvoljnog i pretjeranog kažnjavanja.

Učinak odvracanja kazne usmjeren je na sprječavanje budućih krivičnih djela obeshrabrujući i pojedinačnog počinitelja i javnost u cjelini od upuštanja u kriminalno ponašanje. Ovaj koncept obuhvata, dakle, kako specijalnu, tako i generalnu prevenciju.

Direktiva, iako to ne čini za sva krivična djela, utvrđuje „posebne maksimume“.⁹ Odredbe člana 10. st. (2) i (3) ne diktiraju fiksnu kaznu, već utvrđuju osnovicu za maksimalnu kaznu. To znači da iako države članice mogu odrediti kazne iznad pet godina, odnosno tri godine zatvora za ova krivična djela, ne mogu ih postaviti ispod tog praga. Sudovi će morati voditi računa o ovom minimalnom pragu pri izricanju kazni za relevantna krivična djela. Od njih će se tražiti da osiguraju usklađenost kazni s ovim standardom, čime će se u određenoj mjeri uticati na diskrecijsko pravo suda.

Za osnovni oblik djela genitalnog sakaćenja žena, KZ RS predviđa kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina, dok je za poseban oblik – navođenje – predviđena kazna zatvora do tri godine. Ova, relativno niža najviša kazna za navođenje (do tri godine) u usporedbi sa samim djelom možda neće u potpunosti prikazati ozbiljnost prisiljavanja ili navođenja, što može imati jednako razorne učinke na žrtve. Za oblik djela okarakterisan posebnim okolnostima (ako je učinjeno iz mržnje, prema djetetu ili je prouzrokovano trajno oštećenje zdravlja ženskog lica) predviđena je kazna od jedne do osam godina. Za teži oblik djela – ukoliko je nastupila smrt ženskog lica – predviđena je kazna od dvije do dvanaest godina. KZ RS predviđa da ako je osnovni oblik djela izvršen pod naročito olakšavajućim okolnostima, učinilac će se kazniti kaznom zatvora do jedne godine (privilegovani oblik djela).

Za osnovni oblik krivičnog djela iz člana 170a. KZ BDBiH predviđena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Za oblik djela karakterističan posebnim okolnostima (ako je učinjeno iz mržnje ili prema djetetu ili prema članu porodice), počinitelj će se kazniti kaznom zatvora od jedne do osam godina. U slučaju nastupanja smrtne posljedice za oblik djela iz člana 170a. stav (1) KZ BDBiH, počinitelj se kažnjava kaznom zatvora od dvije do dvanaest godina, u da ista posljedica nastupi u slučaju oblika iz člana 170a. stav (2) KZ BDBiH, počinitelj se kažnjava kaznom zatvora od tri do petnaest godina.

Za potpuno usklađivanje s duhom Direktive moglo bi biti korisno razmotriti veće kazne za navođenje, kao i razmotriti postavljanje minimalnog praga kažnjavanja za sakaćenje ženskih spolnih organa saglasno članu 10. stavu (2) Direktive.

U odnosu na krivično djelo prisilnog sklapanja braka, KZ RS propisuje za prvi, osnovni oblik djela maksimalnu kaznu zatvora do tri godine. Za drugi, privilegovani oblik, koji podrazumijeva odvođenje žrtve u inostranstvo ili navođenje na putovanje u inostranstvo, KZ RS

⁹ Vid. tačku (28) Preambule Direktive.

propisuje novčanu kaznu ili zatvorsku kaznu do dvije godine. Nasuprot tome, KZ BDBiH propisuje stroži režim kazni: maksimalna kazna zatvora do pet godina za prvi oblik djela i do tri godine za drugi oblik djela. Dakle, postoje različiti zakonodavni pristupi u pogledu težine ovog krivičnog djela. Direktiva u svom članu 10. stav (3) nalaže da se krivično djelo prisilnog braka može kazniti maksimalnom kaznom zatvora od najmanje tri godine. To znači da krivično djelo mora podlijegati maksimalnoj kazni koja nije manja od tri godine zatvora. Drugim riječima, zakon mora odrediti gornju granicu moguće zatvorske kazne za krivično djelo od tri godine ili više. Ovo ne precizira minimalnu kaznu, ali osigurava da maksimalna kazna dostupna za krivično djelo bude znatna, odražavajući ozbiljnost s kojom se kazneno djelo smatra.

Dakle, ova Direktiva naglašava važnost čvrstog pravnog okvira za borbu protiv prisilnog braka, promovišući jedinstveni pristup svim jurisdikcijama. Određivanjem osnovice za kazne, Direktiva nastoji povećati ozbiljnost s kojom se tretira prisilni brak, čime se pojačava zaštita pojedinki od ovog oblika prisile i iskorištavanja.

6. Zaključak

Usklađivanje zakonodavnog okvira Bosne i Hercegovine s Direktivom (EU) 2024/1385 predstavlja jedna o ključnih koraka u rješavanju teških kršenja ljudskih prava kao što su genitalno sakaćenje žena i prisilni brak. U sklopu ove studije preduzeli smo sveobuhvatnu analizu krivičnih zakona u Bosni i Hercegovini, ocjenjujući njihovu usklađenost s čl. 3. i 4. Direktive, koji nalažu kriminalizaciju prethodno pomenutih praksi. Nalazi ove studije ističu složeno pravno okruženje u Bosni i Hercegovini, koje karakteriziraju četiri različita krivična zakona, za četiri različite krivične jurisdikcije. Svaki od ovih kodeksa pokazuje različite stupnjeve usklađenosti sa zahtjevima Direktive, odražavajući i napredak i značajne nedostatke.

Član 3. Direktive nedvosmisleno nalaže kriminalizaciju svih oblika sakaćenja ženskih spolnih organa, priznajući tešku fizičku i psihičku štetu nanесenu žrtvama. Iako pravni okvir u Bosni i Hercegovini priznaje ozbiljnost takve prakse, uočena je samo djelomična usklađenost u četiri krivična zakona. Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine pokazuju eksplicitniju inkriminaciju genitalnog sakaćenja žena, uključujući odredbe koje su blisko usklađene s Direktivom. Međutim, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine nedostaju ove inkriminacije, što naglašava potrebu za izmjenama zakona kako bi se u potpunosti ispunili standardi Direktive. Krivični zakon Bosne i Hercegovine nije zakon u sklopu kojeg bi se ovo djelo trebalo inkriminisati, iz razloga što se radi o djelu koje pripada grupi krvnih i seksualnih delikata, a što je u nadležnosti entiteta. Naravno, mogla bi se otvoriti rasprava o tome može li se isto inkorporirati u jednu od grupa krivičnih djela koje propisuje Krivični zakon Bosne i Hercegovine, ali smatramo da takve promjene u zakonodavstvu, uzimajući u obzir složene društveno-političke odnose, trenutno nisu moguće (iako su možda potrebne).

Član 4. Direktive govori o prisilnom braku, zahtijevajući stroge zakonske mjere protiv prisiljavanja pojedinaca na brak. Analiza ukazuje na sličan obrazac djelomične usklađenosti.

Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine sadrže odredbe koje izričito inkriminiraju prisilni brak, a koje su vrlo dobro, odnosno potpuno usklađene s Direktivom. Nasuprot tome, Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine pokazuje nedostatke u izričitom priznavanju i kažnjavanju prisilnog braka, zbog čega su potrebne zakonodavne reforme kako bi se osigurala jedinstvena zaštita u svim jurisdikcijama. U vezi Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine u kontekstu prisilnog braka, vrijedi prethodno stajalište.

Put ka usklađivanju zakonodavnog okvira Bosne i Hercegovine s komunitarnim pravom Europske unije kojim se pružaju dodatne zaštite ranjivim kategorijama, a naročito s Direktivom (EU) 2024/1385 je i pravni i moralni imperativ. Rješavanje nedostataka identificiranih u ovoj studiji putem ciljanih zakonodavnih reformi i sveobuhvatnih mjera podrške značajno će poboljšati zaštitu ljudskih prava u Bosni i Hercegovini. Štaviše, to će ojačati predanost Bosne i Hercegovine europskim integracijama i njeno pridržavanje međunarodnim standardima ljudskih prava. Poduzimanjem preporučenih radnji usklađivanja zakonodavnog okvira, Bosna i Hercegovina može osigurati da njen pravni sistem ne samo bude u skladu s Direktivom, već i da podržava dostojanstvo, sigurnost i prava svih pojedinaca, posebno žena i djevojčica koje su najosjetljivije na ove prakse. Ovo usklađivanje služit će kao dokaz predanosti Bosne i Hercegovine iskorjenjivanju rodno zasnovanog nasilja i njegovanju pravednog i ravnopravnog društva.

Literatura

- Andro, Armelle & Lesclingand, Marie (2016), „Female genital mutilation. Overview and current knowledge“, *Population*, 71/2, pp. 215-296.
- Babel, Krešimir & Šehić, Elvina (2009), „Žensko genitalno sakaćenje – etički pogled“, *Čemu, Časopis studenata filozofije*, VIII/16/17, str. 233-240.
- Babić, Miloš & Marković, Ivanka (2019). *Krivično pravo, Opšti dio, Šesto izdanje*. Banja Luka: Pravni fakultet Univerziteta u Banjoj Luci.

- Beck-Gernsheim, Elisabeth (2011) „The Marriage Route to Migration of Border Artistes, Transnational Matchmaking and Imported Spouses“, *Nordic Journal of Migration Research*, 1/2, pp. 60-68.
- Chantler, Khatidja (2012), „Recognition of and Intervention in Forced Marriage as a Form of Violence and Abuse“, *Trauma, Violence & Abuse*, 13/3, 176-183.
- Cook, R. J., Dickens, B. M. & Fathalla, M. F. (2002), „Female genital cutting (mutilation, circumcision): ethnical and legal dimensios“, *International Journal of Gynaecology and Obstetrics*, 79/3, str. 281-287.
- Ćorović, Emir & Ćorović, Ajsela (2018), „Krivično delo prinudnog zaključenja braka iz člana 187a Krivičnog zakonika Srbije“, *Godišnjak Fakulteta bezbednosti*, 1, str. 325-338.
- Dare, F. O., Oboro, V. Omolala, Fadiora, Solomon O., Orji, Ernest O., Sule-Odu, Adewale Okanlawon & Olabode, T. O. (2004), „Female genital mutilation: an analysis of 522 cases in South-Western Nigeria“, *Journal of Obstetrics and Gynaecology*, 24/3, pp. 281-283.
- Enright, Máiréad (2009), „Choice, Culture and the Politics of Belonging: The Emerging Law of Forced and Arranged Marriage“, *The Modern Law Review*, 72/3, pp. 331-359.
- Gangoli, Geetanjali, McCarry, Melanie & Razak, Amina (2009), „Child Marriage or Forced Marriage? South Asian Communities in North East England“, *Children & Society*, 23/6, 418-429.
- Herceg Pakšić, Barbara & Jakopović, Eugen (2015), „Sakaćenje ženskih spolnih organa: Pojavni oblici, medicinska obilježja i kaznenopravna regulacija“, *Pravni vjesnik, Časopis za pravne i društvene znanosti Pravnog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku*, 31/2, str. 211-229.
- Kaplan, Adriana, Hechavarria, Suiberto, Bernal, Mariola & Bonhoure, Isabelle (2013), „Knowledge, attitudes and practices of female genital mutilation/cutting among health care professionals in The Gambia: a multiethnic study“, *BMC Public Health*, 13/851, pp. 1-11.
- Leye, Els, Powell, Richard A., Nienhuis, Gerda, Claeys, Patricia & Temmerman, Marleen (2006) „Health Care in Europe for Women with Genital Mutilation“, *Health Care for Women International*, 27/4, pp. 362-378.
- Mattar, Mohamed Y. (2002), „Trafficking in Persons, Especially Women and Children, in Countries of the Middle East: The Scope of the Problem and the Appropriate Legislative Responses“, *Fordham International Law Journal*, 26/3, pp. 721-760.
- Mijalković, Saša (2005), „Vidovi i oblici trgovine ljudima“, *Temida, Časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu*, 8/2, pp. 33-42.
- Miladinović Stefanović, Dušica (2018), „Kriminalizacija prinudnog zaključenja braka – iskustva pojedinih evropskih zemalja“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu*, 57/80, str. 217-236.
- Miladinović Stefanović, Dušica D. (2020), „Krivično delo prinudnog zaključenja braka u pravu Srbije – između pravne tradicije i novih pravnih izazova“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu*, 54/1, str. 289-307.
- Ogunsiji, Olayide, Wilkes, Lasley & Jackson, Debra (2007), „Female genital mutilation: Origin, beliefs, prevalence and implications for health care workers caring for Immigrant women in Australia“, *Contemporary Nurse*, 25/1-2, pp. 22-30.

- Paunović, Nikola (2017), „Prinudno zaključenje braka – novo krivično delo i moguća sporna pitanja u budućoj praksi“, *Harmonius, Journal of Legal and Social Studies in South East Europe*, VI/2017, str. 148-169.
- Ranđelović, Višnja (2024), „Krivično delo prinudnog zaključenja braka u međunarodnom krivičnom pravu“, *Crimen, Časopis za krivične nauke*, 15/1, str. 123-137.
- Ross, Cody T., Strimling, Pontus, Ericksen, Karen Paige, Linderfors, Patrik & Borgerhoff Mulder, Monique (2016), „The Origins and Maintenance of Female Genital Modification across Africa: Bayesian Phylogenetic Modeling of Cultural Evolution under the Influence of Selection“, *Human Nature*, 27/2, pp. 173-200.
- Sabbe, Alexia, Temmerman, Marleen, Brems, Eva & Leye, Els (2014), „Forced Marriage: An Analysis of Legislation and Political Measures in Europe“, *Crime, Law and Social Change*, 62/2, pp. 171-189.
- Srzentić, Nikola & Stajić, Aleksandar (1957). *Krivično pravo Federativne Narodne Republike Jugoslavije, Opšti deo*. Beograd: Savez udruženja pravnik Jugoslavije.
- Stanković, Nedeljko (2016). *Krivično pravo, Opšti dio*. Brčko: Evropski univerzitet Brčko Distrikt.
- Stojanović, Zoran (2013), „O pojmu pretnje u krivičnom pravu“, *NPB – Nauka, policija, bezbednost, Žurnal za kriminalistiku i pravo*, 18/2, str. 1-16.
- Stojanović, Zoran (2014), „Krivičnopravni pojma nasilja“, u: Kolarić, D. (2014), *Nasilje u Srbiji – uzroci, oblici, posledice i društvene reakcije*, Tom I, Beograd: Kriminalističko-policijski univerzitet i Fondacija Hans Zajdel, str. 1-8.
- Šebalj, Martina (2021), „Sakaćenje ženskih spolnih organa“, *Primaljski vjesnik*, 30, str. 1-6.
- White, Allen E. (2001), „Female genital mutilation in America: The federal dilemma“, *Texas Journal of Woman and the Law*, 10/2, pp. 129-208.
- Direktiva (EU) 2024/1385 Evropskog parlamenta i Vijeća od 14. maja 2024. godine o suzbijanju nasilja nad ženama i nasilja u porodici, „Službeni list Evropske unije“, Serija L, 25. 5. 2024.
- Krivični zakon Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 3/2003, 32/2003 – ispravka, 37/2003, 54/2004, 61/2004, 30/2005, 53/2006, 55/2006, 8/2010, 47/2014, 22/2015, 40/2015, 35/2018, 46/2021, 31/2023 i 47/2023.
- Krivični zakonik Republike Srpske, „Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 64/2017, 104/2018 – odluka Ustavnog suda, 15/2012, 89/2021, 73/2023 i „Službeni glasnik Bosne i Hercegovine“, br. 9/2024 – odluka Ustavnog suda BiH.
- Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine, „Službene novine Federacije BiH“, br. 37/2003, 21/2004 – ispravka, 69/2004, 18/2005, 42/2010, 42/2011, 59/2014, 76/2014, 46/2016 i 75/2017.
- Krivični zakon Brčko Distrikta Bosne i Hercegovine, „Službeni glasnik Brčko Distrikta BiH“, br. 19/2022 – prečišćeni tekst, 3/2024 i 14/2024.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014), *Violence Against Women: an EU-wide survey. Main Results Report*, dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf (22.07.2024).

